ARTYKUŁY I ROZPRAWY

ANDRZEJ MARKOWSKI* | UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Dwudziestolecie Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN

Słowa kluczowe: Rada Języka Polskiego, kultura języka, polityka językowa, Forum Kultury Słowa, Ambasador Polszczyzny.

W połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w środowisku językoznawczym narastało przekonanie, że działalność kulturalnojęzykowa powinna zyskać ramy instytucjonalne po to, by polityka językowa prowadzona na szczeblu ogólnopolskim zyskała większą rangę, a same działania były bardziej skuteczne. Jednym z wniosków przyjętych we Wrocławiu w roku 1995 na ogólnopolskiej konferencji nazwanej Forum Kultury Słowa był postulat powołania ogólnopolskiej instytucji naukowej zajmującej się kwestiami polityki językowej, w tym zwłaszcza kultury języka, niezwiązanej z żadnym organem politycznym. Postulat ten został zrealizowany już w następnym roku. Prezydium Polskiej Akademii Nauk[1] powołało trzydziestoosobową[2] Radę Języka Polskiego jako komitet problemowy przy swoim Prezydium. Według nadanego jej regulaminu:

> Rada wydaje opinie we wszelkich sprawach dotyczących używania języka polskiego w komunikacji publicznej. Do zadań Rady należy w szczególności:
> – upowszechnianie wiedzy o języku polskim, jego odmianach, normach i kryteriach oceny jego użycia oraz proponowanie form językowych odpowiednich w różnych sytuacjach;
> – rozstrzyganie wątpliwości językowych co do słownictwa, gramatyki, wymowy, ortografii i interpunkcji, a także co do stosowności stylistycznego kształtu wypowiedzi;
> – poszukiwanie rozwiązań w zakresie używania języka polskiego w różnych dziedzinach nauki i techniki, zwłaszcza w dyscyplinach nowych (np. w informatyce);
> – wyrażanie opinii o formie językowej tekstów przeznaczonych do komunikacji publicznej, a zwłaszcza w prasie, radiu i telewizji oraz w administracji;
> – ustalanie zasad ortografii i interpunkcji języka polskiego;
> – opiniowanie nazw (oraz ich form gramatycznych i ortograficznych) proponowanych dla nowych towarów lub usług;
> – otaczanie szczególną opieką kultury języka polskiego w nauczaniu szkolnym[3].

* a.markowski@uw.edu.pl

1 Uchwałą nr 17/96 z dnia 9 września 1996 r.

2 Liczba wybieralnych członków Rady z czasem nieco się zwiększyła: dziś wynosi 35 osób.

3 Informacja ze strony internetowej RJP: www.rjp.pan.pl.

10 grudnia 1996 roku Rada zebrała się na pierwszym posiedzeniu. Obrady otworzył ówczesny prezes PAN prof. Leszek Kuźnicki. Wybrano przewodniczącego Rady – został nim prof. Walery Pisarek – oraz trzech jego zastępców: prof. Jana Doroszewskiego (reprezentującego nauki medyczne), prof. Andrzeja Markowskiego (językoznawcę) i prof. Antoniego Mazurkiewicza (informatyka). Sekretarzem Rady został Piotr Wojciechowski (literat). Widać więc, że od początku w Radzie zasiadali przedstawiciele nie tylko językoznawstwa, lecz także innych dyscyplin naukowych, a także działacze kultury i oświaty[4].

Obowiązek nakazuje podać w tym miejscu kilka informacji administracyjno-statystycznych. Kadencja Rady trwa 4 lata (tak jak innych komitetów PAN). Co cztery lata następuje więc odnowienie składu RJP; nowy skład proponuje w połowie Prezydium PAN, a w połowie Prezydium dotychczasowej Rady. W VI kadencji (2015–2018) Rada liczy 40 członków, w tym 5 członków PAN, którzy zgłosili chęć uczestnictwa w jej pracach[5]. Przewodniczącym jest od roku 2000 językoznawca Andrzej Markowski, wiceprzewodniczącymi profesorowie: Jerzy Bralczyk i Anna Dąbrowska (językoznawcy) oraz Maciej Zieliński (prawnik), a sekretarzem naukowym dr hab. Katarzyna Kłosińska. Prof. Walery Pisarek jest od roku 2000 Honorowym Przewodniczącym RJP. Jak dotąd członkami Rady było 78 osób.

Rada obraduje na posiedzeniach plenarnych (2–3 razy w ciągu roku)[6], a ponadto w komisjach, od 2012 roku zwanych zespołami[7]. Komisje, a potem zespoły, wyłaniały się stopniowo, jako odpowiedź na zapotrzebowanie wyrażane przez członków Rady. W VI kadencji jest tych zespołów 10[8]. W ich skład wchodzą zarówno członkowie Rady, jak i osoby spoza niej[9]. Gros prac odbywa się właśnie na posiedzeniach zespołów i one to wypracowują stanowiska RJP w wielu kwestiach.

Początki działalności Rady były skromne. Rada nie miała nawet swojego pokoju, w którym można by zwoływać zebrania prezydium (zebrania plenarne odbywały się i odbywają w salach Pałacu Staszica) i prowadzić sekretariat. Dopiero mniej więcej po trzech latach udało się uzyskać i zaadaptować na potrzeby sekretariatu Rady niewielki pokój nr 16 w Pałacu Staszica.

4 Nie sposób tu wymienić wszystkich wybitnych postaci kultury i nauki oraz życia społecznego (spoza językoznawców), którzy w ciągu dwudziestu lat byli członkami Rady, niemniej nie można tu nie wspomnieć takich osób, jak Andrzej Blikle, Krystyna Bochenek, Jacek Bocheński, Stefan Chwin, Tadeusz Drewnowski, Michał Głowiński, Tadeusz Konwicki, Julian Kornhauser, Mirosława Marody, Danuta Michałowska, Jerzy Pelc, Anna Polony, Jerzy Radziwiłowicz, Michał Rusinek, Jerzy Sosnowski, Roch Sulima, Adam Szostkiewicz, Janusz Tazbir, Jacek Woźniakowski, Janusz Zakrzewski, Maciej Zieliński. Ogółem niejęzykoznawcy stanowią zawsze ponad 40 proc. członków RJP. Jeśli chodzi o językoznawców, to we wszystkich kadencjach Rady członkami jej byli: Jadwiga Puzynina, Zenon Leszczyński, Walery Pisarek, a także Jerzy Bralczyk, Andrzej Markowski i Jan Miodek.

5 Nie wlicza się ich więc do liczby członków obieralnych.

6 Dotąd odbyło się 47 plenarnych posiedzeń RJP.

7 Zmianę nazwy wymusił nowy statut PAN.

8 Zespół Etyki Słowa, Zespół Dydaktyczny, Zespół Języka Religijnego, Zespół Języka Prawnego, Zespół Terminologii Informatycznej, Zespół Języka w Mediach, Zespół Języka Medycznego, Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju, Zespół Ortograficzno-Onomastyczny, Zespół Kultury Żywego Słowa.

9 Zespoły liczą od kilkunastu do dwudziestu kilku członków; wyjątkowo nowo powstały Zespół Etyki Słowa ma ponad 100 członków.

Posiadanie własnej, choćby bardzo skromnej, siedziby stało się istotne zwłaszcza po tym, kiedy Rada Języka Polskiego uzyskała umocowanie w systemie prawnym RP. Otóż w ustawie z dnia 7 października 1999 roku o języku polskim trzy artykuły poświęcono Radzie:

> Art. 12. 1. Instytucją opiniodawczo-doradczą w sprawach używania języka polskiego jest Rada Języka Polskiego, zwana dalej Radą, działająca jako komitet problemowy w rozumieniu art. 34 ustawy z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. Nr 75, poz. 469 i Nr 141, poz. 943 oraz z 1999 r. Nr 49, poz. 484).
> 2. Nie rzadziej niż co dwa lata Rada przedstawia Sejmowi i Senatowi sprawozdanie o stanie ochrony języka polskiego w rozumieniu art. 3.
> Art. 13. 1. Rada, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Prezesa Polskiej Akademii Nauk lub z własnej inicjatywy, wyraża, w drodze uchwały, opinie o używaniu języka polskiego w działalności publicznej oraz w obrocie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z udziałem konsumentów i przy wykonywaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przepisów z zakresu prawa pracy oraz ustala zasady ortografii i interpunkcji języka polskiego.
> 2. Towarzystwa naukowe, stowarzyszenia twórców i szkoły wyższe mogą zwracać się do Rady w sprawach używania języka polskiego.
> Art. 14. 1. Każdy organ, o którym mowa w art. 4, może zasięgnąć opinii Rady w wypadku wystąpienia w toku czynności urzędowych istotnych wątpliwości dotyczących użycia języka polskiego.
> 2. Producent, importer oraz dystrybutor towaru lub usługi, dla których w języku polskim brak jest odpowiedniej nazwy, może wystąpić z wnioskiem do Rady o udzielenie opinii co do odpowiedniej formy językowej dla oznaczenia tego towaru lub usługi.

Tak więc ustawa określiła kompetencje i zadania Rady Języka Polskiego i odtąd wszelkie działania Rady są ich realizacją. Istotne jest to, że w art. 13.1. wyposażono RJP w moc stanowiącą w zakresie ortografii i interpunkcji. Oznacza to, że zasady dotyczące pisowni mają moc prawnie obowiązującą, a nie są tylko zbiorem przepisów ustalanych przez gremia językoznawcze. Dodajmy, że Rada, świadoma wagi tego artykułu ustawy, bardzo rozważnie z niego korzysta. Jedyne większe zmiany w pisowni, wprowadzone przez RJP to reguła o zasadniczo łącznej pisowni partykuły *nie* z imiesłowami przymiotnikowymi i zasada pisowni od wielkich liter wszystkich członów nazw czasopism, cykli wydawniczych i wydawnictw seryjnych (z wyjątkiem przyimków i spójników), niezależnie od tego, czy taka nazwa się odmienia czy pozostaje nieodmienna. Pozostałe uchwały ortograficzne Rady mają raczej charakter uzupełniający i porządkujący (tu należy wymienić przede wszystkim *Pisownię słownictwa religijnego* (Przybylska, Przyczyna 2011) opracowaną w Komisji Języka Religijnego). W najbliższej przyszłości nie przewiduje się zasadniczych zmian w polskiej ortografii i interpunkcji,

które byłyby wprowadzane przez RJP. Wychodzimy bowiem z założenia, że wszelkie zmiany w ortografii powinny być dobrze przemyślane i kompleksowe; należy także przygotować do nich społeczeństwo. Dotąd zawsze bowiem było tak, że choć spora część Polaków akceptowała wprowadzane zmiany w pisowni, to równie liczna grupa uważała je za niezasadne i szkodliwe[10].

Ważnym obowiązkiem nałożonym przez ustawodawcę na Radę jest przedstawianie Sejmowi i Senatowi RP co dwa lata sprawozdania o stanie ochrony języka polskiego. Intencją tego przepisu jest monitorowanie polszczyzny, zwracanie uwagi na występujące w niej zjawiska i tendencje. Rada systematycznie wywiązuje się z tego obowiązku (przedstawia obszerne, ponaddwustustronicowe teksty, zawierające część ogólną i opracowania szczegółowe), choć konieczność dogłębnej analizy materiału sprawia, że sprawozdania są zwykle nieco opóźnione (ostatnie dotyczyło lat 2014–2015). Dwa pierwsze sprawozdania zawierały omówienie stanu ochrony języka polskiego w różnych dziedzinach życia i w rozmaitych typach tekstów. Po przesłaniu ich do Sejmu i Senatu RP, po dyskusji nad nimi w komisjach parlamentarnych i uzyskaniu zgody adresatów zostały one zebrane i opublikowane w książce *Polszczyzna publiczna początku XXI wieku*, wydanej przez RJP (Wolańska (red.) 2007). Następne sprawozdania dotyczyły używania polszczyzny w różnych obszarach życia społecznego, m.in. w środowisku biznesowym, w witrynach internetowych ministerstw i urzędów centralnych, w podręcznikach szkolnych różnego typu, w obrocie towarowym, konsumenckim i umowach cywilnoprawnych. Wszystkie te sprawozdania były przedmiotem dyskusji na posiedzeniach odpowiednich komisji sejmowych i senackich, a także na posiedzeniach plenarnych Senatu RP (trzykrotnie) i Sejmu RP (dwa razy) z udziałem przewodniczącego bądź sekretarz Rady. W dokumentacji Sejmu i Senatu RP znajdują się zarówno pełne sprawozdania przedstawiane tym organom przez RJP, jak i sprawozdania z dyskusji nad nimi na posiedzeniach komisji i plenarnych Senatu i Sejmu RP.

Uczestnictwo Rady Języka Polskiego w kształtowaniu polskiej polityki językowej przybiera formę różnorakich przedsięwzięć. Jedne z nich mają charakter naukowy, inne popularnonaukowy lub upowszechniający wiedzę o języku, jeszcze inne są odpowiedzią na zapotrzebowanie społeczne grup ludzi, a nawet poszczególnych osób.

Przedsięwzięciami naukowymi są niewątpliwie organizowane co dwa lata Fora Kultury Słowa. Każde z nich jest poświęcone innej problematyce, ważnej ze względu na sytuację socjolingwistyczną współczesnej polszczyzny. Omawiano więc na nich na przykład takie tematy, jak edukacja językowa Polaków, język w mediach masowych, język publicznej perswazji, polszczyzna wobec wejścia Polski do UE, bariery i pomosty w porozumiewaniu się Polaków, języki zawodowe i środowiskowe, kultura językowych zachowań, polszczyzna mówiona, przyszłość polszczyzny. Dotąd odbyło się 10 takich konferencji. Fora Kultury Słowa są szczególne pod wieloma względami – przede wszystkim dlatego, że są interdyscyplinarne, a poza tym referaty, które mają być na nich wygłaszane, są zamawiane przez organizatorów. I co bardzo istotne – na dyskusję podczas każdej sesji konferencyjnej przeznacza się co najmniej tyle samo

10 Tak było na przykład po wprowadzeniu wspomnianej tu reguły pisowni *nie* z imiesłowami odmiennymi.

(a zazwyczaj nawet więcej) czasu co na referaty. Bierze w nich udział sto kilkadziesiąt osób. Z każdego forum jest publikowany tom pokonferencyjny, zawierający referaty i dyskusję[11].

Charakter naukowy miał też Kongres Języka Polskiego zorganizowany w Katowicach w roku 2011 z inicjatywy, a później dla uczczenia pamięci Krystyny Bochenek[12], niestrudzonej propagatorki dobrej polszczyzny. W kilkunastu sekcjach omówiono najważniejsze problemy współczesnego języka polskiego. W kongresie wzięło udział łącznie niemal 1000 osób. Materiały pokongresowe zostały wydane w tomie *Oblicza polszczyzny* (Markowski, Pawelec (red.) 2012).

Na posiedzeniach plenarnych Rady są wygłaszane referaty naukowe, żywo następnie dyskutowane, dotyczące na przykład problemu kodyfikacji normy języka polskiego, nowego spojrzenia na zadania kultury języka, zawartości nowego słownika etymologicznego, zagadnienia kaligrafii w historii i współcześnie.

Nie tylko Rada jako całość, lecz także działające w niej komisje (od 2012 roku – zespoły) organizują liczne konferencje naukowe. Najaktywniejszy jest niewątpliwie Zespół Języka Religijnego kierowany przez ks. prof. Wiesława Przyczynę, który organizuje corocznie co najmniej dwie konferencje. Aktywny pod tym względem jest także Zespół Dydaktyczny, kierowany najpierw przez dr hab. Danutę Krzyżyk, a obecnie przez prof. Tadeusza Zgółkę. Materiały konferencyjne zwykle są wydawane w publikacjach książkowych.

Inne działania naukowe, jakie podejmuje Rada Języka Polskiego – siłami swych zespołów, to: badania przekładów Pisma Świętego (Zespół Języka Religijnego), badania języka mediów (Zespół Języka w Mediach), prace nad nauczaniem języka polskiego w szkołach (Zespół Dydaktyczny, Zespół Ortograficzno-Onomastyczny), badania nad polską ortografią (Zespół Ortograficzno-Onomastyczny), badania nad językowymi aspektami porozumienia personelu medycznego z pacjentem (Zespół Języka Medycznego), badania nad nauczaniem języka polskiego jako obcego (Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju).

W zakresie dydaktyki dzięki staraniom Zespołu Języka Medycznego na niektórych uczelniach medycznych został wprowadzony przedmiot „Porozumienie z pacjentem: komunikacja, wzajemny stosunek, podejmowanie decyzji" w wymiarze 30 godzin rocznie. Wynikiem prowadzenia tych zajęć jest też podręcznikowa praca zbiorowa *Porozumienie z pacjentem. Relacje i komunikacja* (Doroszewski i in. (red.) 2014). Zespół Języka Prawnego wypracował zaś zasady dotyczące przedmiotu „Kultura języka polskiego" na studiach prawniczych; przedmiot taki znalazł się w programie studiów na kilku uczelniach.

Działalność upowszechniająca wiedzę o współczesnej polszczyźnie to liczne odczyty członków Rady w takich środowiskach jak nauczycielskie, dziennikarskie, wśród uczniów, a także w środowisku biznesowym. Tu też należy zaliczyć współorganizowanie przez RJP Ogólnopolskiego Dyktanda w Katowicach (jury przewodniczy zawsze prof. Pisarek, autorami dyktand są członkowie Rady) i licznych dyktand regionalnych (np. na Śląsku, w Radomiu, w Pile).

11 Sprawozdania z forów są umieszczone na stronie Rady Języka Polskiego w zakładce „Konferencje i dyskusje naukowe", a dokumentacja poszczególnych konferencji, w tym wersje elektroniczne niektórych tomów, jest na stronie: forumkulturyslowa.pl.

12 Zginęła w katastrofie smoleńskiej.

Promocji dobrej polszczyzny służy przedsięwzięcie „Ambasador Polszczyzny", zainicjowane przez niezapomnianą Krystynę Bochenek. Chodzi o to, by wyróżniać osoby posługujące się od lat dobrą i rzetelną polszczyzną, gdyż zgodnie z tym, co pisał przed laty W. Doroszewski (1962: 7), „należy się opierać na wartościach pozytywnych, a nie negatywnych, należy więcej dbać o to, by krzewić dobro, niż o to, by tępić zło". Tytuły Wielkiego Ambasadora Polszczyzny oraz ambasadorów: w Mowie, w Piśmie, Młodzieżowego, Polszczyzny Regionalnej i Polszczyzny poza Granicami Kraju przyznaje co trzy lata Kapituła złożona z członków prezydium Rady; uroczysta gala finałowa odbywa się w Katowicach. Wielkimi Ambasadorami Polszczyzny zostali dotąd: Tadeusz Konwicki, Krystyna Bochenek (pośmiertnie), Tadeusz Różewicz i Wiesław Myśliwski.

Promocji języka ojczystego służyło niewątpliwie to, że Rada Języka Polskiego włączyła się bardzo aktywnie w obchody Roku Języka Polskiego, ustanowionego przez Senat Rzeczypospolitej. Był to rok 2006 i odbyły się wówczas liczne, odnotowane w mediach przedsięwzięcia – od dyktanda parlamentarnego (dla posłów i senatorów) poprzez liczne imprezy w szkołach w całej Polsce, senacką debatę nad stanem polskiego języka prawnego i prawniczego, aż do Festiwalu Języka Polskiego w Katowicach.

Od 2012 roku Rada Języka Polskiego prowadzi wraz z Narodowym Centrum Kultury kampanię społeczną „Ojczysty – dodaj do ulubionych!". W ramach tej kampanii została ustanowiona przez Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego nagroda – medal „Zasłużony dla Polszczyzny", przyznawana corocznie osobie wybranej przez kapitułę, w której skład wchodzą także przedstawiciele RJP. Jej laureatami zostali do roku 2016: Walery Pisarek, Jadwiga Puzynina, Jan Miodek, Anna Dymna, Jerzy Bartmiński. Także od 2012 roku Rada, wraz z Kancelarią Prezydenta RP, organizuje corocznie w Międzynarodowym Dniu Języka Ojczystego (21 lutego) w Pałacu Prezydenckim debaty poświęcone polszczyźnie, w których bierze udział około 200 osób.

W tym samym 2012 roku Rada Języka Polskiego, wraz z innymi instytucjami (m.in. Narodowym Centrum Kultury, Biurem Rzecznika Praw Obywatelskich i Senatem RP), rozpoczęła kampanię społeczną „Język urzędowy przyjazny obywatelom". Istotnymi jej elementami były dwie konferencje – Kongres Języka Urzędowego (w Senacie RP w październiku 2012 roku) oraz debata „Czy język urzędowy może być przyjazny obywatelom?" (w Pałacu Prezydenckim w lutym 2013 roku).

Współudział w realizacji polskiej polityki językowej wymaga także współpracy Rady z naczelnymi organami państwowymi. O współpracy z Senatem i Sejmem RP była już mowa powyżej. Jest ona stała i nie ogranicza się do dyskusji na forach tych gremiów nad sprawozdaniami o stanie ochrony polszczyzny. Rada jest proszona o konsultacje w kwestiach takich, jak nowelizacja ustawy o języku polskim czy miejsce gwar we współczesnej polszczyźnie.

Rada Języka Polskiego z własnej inicjatywy wyraża opinie o używaniu języka polskiego w działalności publicznej i obrocie prawnym. Odnoszą się one do ważkich problemów związanych na ogół ze statusem polszczyzny w sferze publicznej – taki charakter miały np. uchwały odnośnie do: „horyzontalnego problemu dotyczącego stosowania języka polskiego, zawartego w Sprawozdaniu z prac Zespołu ds. Analizy Polskiego Prawa pod kątem zgodności z postanowieniami art. 28–30 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską", potrzeby modyfikacji

podstaw programowych w zakresie wiedzy o języku polskim, zasad punktowania publikacji naukowych czy kwestii nieużywania języka polskiego we wnioskach kierowanych do Narodowego Centrum Nauki. Z uchwał odnoszących się do innych spraw należy wymienić choćby tę poświęconą żeńskim formom nazw zawodów i tytułów.

Rada wspiera liczne ministerstwa i inne organy rządowe w prowadzeniu polityki językowej. Na zlecenie tych instytucji przygotowuje opinie i ekspertyzy, a także bierze udział w konsultacjach dotyczących spraw związanych z używaniem języka polskiego. Rocznie przygotowuje ponad dwieście opinii i kilkanaście obszernych ekspertyz. Oto wykaz najważniejszych spraw podejmowanych w tym zakresie przez RJP:

– konsultacje, ekspertyzy i opinie dotyczące projektów przepisów prawnych (przygotowanie ekspertyz – rocznie: kilka, kilkanaście) dla: Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Rządowego Centrum Legislacji;

– konsultacje, ekspertyzy i opinie dotyczące różnego rodzaju nazw dla: Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania (żeńskie nazwy zawodów), Urzędu Patentowego RP (znaki towarowe), Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii (nazewnictwo geograficzne), urzędów stanu cywilnego (imiona i nazwiska);

– konsultacje, ekspertyzy i opinie dotyczące polszczyzny w edukacji dla: Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, Instytutu Badań Edukacyjnych, Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego;

– konsultacje, ekspertyzy i opinie dotyczące używania języka polskiego w sferze prawnej i urzędowej: dla Najwyższej Izby Kontroli.

Rada Języka Polskiego dba również o promocję polszczyzny poza granicami kraju. Przede wszystkim Rada od 2004 roku jest jako polski komitet narodowy członkiem międzynarodowej Europejskiej Federacji Narodowych Instytucji na rzecz Języka (European Federation of National Institutions for Language; EFNIL), która skupia instytucje krajów Unii Europejskiej działające na rzecz języków narodowych. Rada Języka Polskiego od początku swojego członkostwa w EFNIL bierze czynny udział w pracach tej organizacji dotyczących najistotniejszych kwestii ogólnoeuropejskich związanych z używaniem języków narodowych (np. nauczanie języka w szkolnictwie wyższym i technice, tłumaczenia, wielojęzyczność, użycie języka w biznesie i handlu). EFNIL corocznie organizuje konferencje, na których wypracowuje wspólne stanowisko w sprawie związanej merytorycznie z tematem przewodnim. W konferencjach tych zawsze biorą udział – i wygłaszają na nich referaty – przedstawiciele RJP, przede wszystkim prof. Walery Pisarek (nasz niezastąpiony „minister spraw zagranicznych"), a także prof. Władysław Miodunka i prof. Anna Dąbrowska. W bieżącym roku taka konferencja (pt. *Stereotypy i uprzedzenia językowe w Europie*) odbyła się w Warszawie[13], a jej organizatorem była właśnie Rada Języka Polskiego.

Dużym przedsięwzięciem Rady było wydanie przez nią broszury o języku polskim we wszystkich językach oficjalnych Unii Europejskiej. Broszura, napisana przez prof. Walerego

13 W dniach 20–21 września 2016 r.

Pisarka, została przetłumaczona na języki UE[14]. Zawiera podstawowe informacje o strukturze i historii polszczyzny. Jest rozdawana na międzynarodowych językoznawczych konferencjach naukowych, na kursach dla cudzoziemców, a także rozsyłana do placówek dyplomatycznych krajów unijnych i przekazywana tłumaczom UE w Brukseli, Luksemburgu i Strasburgu.

Współpraca bowiem z tłumaczami unijnymi to kolejny obszar działalności Rady. Zaczęło się od tego, że do Rady napływały pytania językowe od tych tłumaczy. Na V Forum Kultury Słowa (w 2005 roku) powołano więc zespół koordynujący tę współpracę. Jest ona dwutorowa. Z jednej strony przedstawicielka tłumaczy Agnieszka Strzelecka gromadzi i segreguje pytania tłumaczy z różnych instytucji Unii Europejskiej, a następnie przesyła je do Rady. Członkowie Rady odpowiadają na nie, nieraz bardzo obszernie. Z drugiej strony rokrocznie językoznawcy z RJP jeżdżą do Brukseli, Luksemburga i Strasburga i tam prowadzą szkolenia, seminaria i wykłady dla tłumaczy polskich z różnych instytucji unijnych. Tłumacze bardzo sobie cenią te szkolenia, a językoznawcy mają możność poznania tekstów oficjalnych tworzonych na potrzeby Unii.

Mniej spektakularne, ale bardzo potrzebne są codzienne prace Rady, wynikające z pytań do niej nadsyłanych. Od początku prośby o rozstrzygnięcie kwestii językowych nadsyłały do Rady instytucje oraz osoby prywatne. Wiele pytań od tych ostatnich respondentów dotyczyło i dotyczy kwestii językowych, na które można znaleźć odpowiedź w słownikach i poradnikach językowych. Rada przyjęła więc zasadę, że na takie pytania nie będzie odpowiadać (było ich sporo), i odsyła pytających do poradni językowych. Wyjątek stanowią pytania o nietypowe imiona, które rodzice chcą nadać nowo narodzonym dzieciom. W takim wypadku odpowiadamy, zastrzegając zawsze, że są to tylko opinie, a nie decyzje (rodzice formułują bowiem często listy tak, że chcą, by Rada „dopuściła" jakieś imię); decyzję w tej sprawie podejmuje bowiem kierownik USC. Odradzamy więc nadawanie imion równych rzeczownikom pospolitym (rodzice chcieli nadać np. chłopcom imiona *Dąb* czy *Opieniek*), nazwiskom (np. *Montezuma*, *Tupak Amaru* – też dla chłopców), nazwom geograficznym (np. *Boston*), formom zdrobniałym (*Tomek*, *Zosia*, *Ania*) czy obcojęzycznym, mającym polskie odpowiedniki (*Nicolle*, *Max*). W ciągu lat zebrało się ponad tysiąc odpowiedzi na kwestie związane z imionami.

Odpowiadamy na pytania o stosowność nazw, kierowane do Rady przez rozmaite urzędy i instytucje. Negatywnie zaopiniowaliśmy np. nazwę gospody *Albo rybka, albo pipka* czy nazwę wódki „*kurwnica*".

Członkowie Rady starają się też reagować na najnowsze zjawiska nazewnicze w polszczyźnie oficjalnej. Wystosowaliśmy do odpowiednich instytucji pisma, w których wskazywaliśmy na niepoprawność takich nazw, jak „Baltic Arena", „Floating Garden", „Poznań City Center" czy „Lech Walesa Airport". Niestety, nazwy te zostały przyjęte, wbrew naszemu stanowisku.

Na apel kilkorga korespondentów, którzy protestowali przeciw temu, że na koszulkach polskich sportowców są wypisane ich nazwiska bez znaków diakrytycznych (np. *Golas* zamiast

14 Pewien kłopot był tylko z przetłumaczeniem jej na język maltański. W rezultacie tłumaczenia tego dokonał z języka angielskiego szef tłumaczy maltańskich w UE.

Gołaś, *Bak* zamiast *Bąk*), wystosowaliśmy w roku 2008 pismo do ministra sportu i turystyki z prośbą o stosowanie znaków diakrytycznych na koszulkach zawodników. Być może wskutek tego apelu od tamtego czasu nazwiska są wypisywane w wersji poprawnej.

Te anegdotyczne, epizodyczne przykłady pokazują, że w pracach Rady stykamy się z problemami bardzo różnymi: od najważniejszych, ogólnopaństwowych, do drobnych, ale przecież istotnych dla poszczególnych osób. Wszystkie traktujemy poważnie, choć nieraz przychodzi odpowiadać na propozycje niemożliwe do przyjęcia (np. zastąpienie wyrazu *weekend* neologizmem „*sobniedź*", kategoryczną prośbę o wprowadzenie jakiegoś nowo wymyślonego słowa do słownika języka polskiego, żądanie zakazu używania jakiegoś wyrazu czy – stosunkowo często – propozycję gruntownej zmiany polskiej ortografii, z usunięciem *rz*, *ó* i *ch* i, oczywiście, gratyfikacją dla autora takiego nowatorskiego pomysłu).

Ten sprawozdawczy przegląd działalności Rady Języka Polskiego w dwudziestą rocznicę jej powołania prowokuje jednak do pytania, czy Rada jest w ogóle potrzebna. Czy bez jej istnienia polszczyzna publiczna byłaby na pewno gorsza? Albo: co Rada Języka Polskiego robi, żeby „powstrzymać upadek" naszego języka. Padają często zarzuty, że nie reagujemy na wulgaryzację języka publicznego, jego brutalizację i prymitywizację. Myślę, że przedstawiony tu przegląd pozwala się zorientować, że w ramach swoich kompetencji Rada reaguje na te negatywne zjawiska. Właśnie: w ramach kompetencji i możliwości. Rada ma bowiem bardzo ograniczone środki finansowe i „zasoby ludzkie", by wpływać na całą rzeczywistość społeczną. Wszyscy członkowie Rady pracują w niej społecznie, z trudem udaje się uzyskać środki na opłacenie ekspertyz proponowanych specjalistom spoza Rady. Zespół Etyki Słowa rozpoczął w roku 2015 kampanię przeciwko brutalizacji języka polityki, wystosowuje apele do ludzi i instytucji świata polityki o zaprzestanie agresji językowej w mediach, nie ma jednak wpływu na to, czy apele te zostaną wysłuchane. Dialektolodzy członkowie i eksperci Rady kilkakrotnie pisali opinię o nienaukowości tezy o odrębności śląszczyzny jako języka, a w Senacie RP co jakiś czas wraca ten temat, forsowany przez środowisko RAŚ. Rada wystosowuje pisma przeciwko nazwom typu „Baltic Arena", a w kilku miastach Polski nowe obiekty sportowe są nazywane w analogiczny sposób. Opiniujemy negatywnie nazwę „*Dąb*" jako imię dla dziecka płci męskiej, a sąd, na prośbę rodziców, wydaje orzeczenie, że negatywna opinia na temat tego imienia jest interpretacją rozszerzającą przepisu odpowiedniej ustawy i wydaje zgodę na nadanie takiego imienia. Czasami wzywa się Radę do interpretacji ustawy o języku polskim, a także do egzekwowania przepisów tej ustawy, a przecież nie leży to w kompetencjach RJP. Rada jest instytucją opiniodawczo-doradczą, a nie „organem egzekwującym". Może wyrażać opinie, nieraz bardzo jednoznacznie negatywne, o faktach językowych, ale nie ma bezpośredniego wpływu na praktykę językową w przestrzeni publicznej. Rada stara się propagować, w różnych przedsięwzięciach i akcjach, polszczyznę poprawną, dobrą, etyczną i estetyczną, ale – na szczęście – nie dysponuje (jak proponują niektórzy korespondenci) karami i mandatami językowymi. Rada propaguje polszczyznę jako wartość: wartość immanentną. Nie jest natomiast „ORMO językowym", co w momencie jej powstawania sugerował pewien

publicysta. Jestem przekonany, że dwudziestoletnia działalność Rady Języka Polskiego przyczyniła się do upowszechnienia wiedzy o języku, zainteresowania nim w różnych kręgach społecznych, a także pomogła w wielu wypadkach podjąć właściwą decyzję w sprawach publicznego posługiwania się językiem polskim.

Bibliografia

Doroszewski W. 1962: *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

Doroszewski J., Markowski A., Kulus M. (red.) 2014: *Porozumienie z pacjentem. Relacje i komunikacja*, Wolters Kluwer, Warszawa.

Markowski A., Pawelec R. (red.) 2012: *Oblicza polszczyzny*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.

Przybylska R., Przyczyna W. 2011: *Pisownia słownictwa religijnego*, Biblos, Tarnów.

Wolańska E. (red.) 2007: *Polszczyzna publiczna początków XXI wieku*, Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN, Warszawa.

Summary

Twenty years of the Council for the Polish Language at the Presidium of the Polish Academy of Sciences

Keywords: Council for the Polish Language, grammar and style, language policy, Forum on the Culture of the Word, Ambassador of the Polish language.

The article presents the accomplishments of the Council for the Polish Language at the Presidium of the Polish Academy of Sciences during its twenty years of existence. The most important people in the Council's history are portrayed, together with essential facts about this institution. An overview is provided of the most significant areas of activities, such as the organization of the Forum on the Culture of the Word, book publishing, cooperation with the international organization EFNIL, the training of European Union translators, cooperation with major state authorities and institutions. The daily activities of the Council are also described (e.g. extensive correspondence carried out with institutions and individuals). The article concludes with a reflection on the role of the Council in developing policies on the modern usage of the Polish language.